
UDK81'373.42
811.163.42'373
Izvorni znanstveni rad

Branka Tafra
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
Hrvatska

LEKSIČKE POGREŠKE ZBOG SLIČNOSTI

SAŽETAK

Izrazna, sadržajna i izrazno-sadržajna sličnost leksičkih jedinica očituje se i na paradigmatskom i na sintagmatskom planu. Istražit će se prvo paradigmatski semantički odnosi među leksičkim jedinicama koji se temelje na sličnosti, a potom će se na osnovi provedene ankete istražiti razlozi međusobne zamjenljivosti sličnih leksičkih jedinica zbog koje se narušava leksička norma.

Ključne riječi: *leksikologija, sinonimija, antonimija, paronimija, hrvatski jezik*

ISTOST I SLIČNOST

U radu će se upotrebljavati naziv *leksička jedinica* pod kojom će se razumijevati *leksem* kad se bude govorilo o paradigmatским odnosima u leksiku i *riječ* kad se bude govorilo o sintagmatskim odnosima. Uzet će se u obzir samo jednočlane leksičke jedinice. Sličnost među leksičkim jedinicama, o drugim jezičnim jedinicama neće biti riječi u ovom radu, može biti na izraznoj, na sadržajnoj i na izrazno-sadržajnoj razini. Ona se očituje i na paradigmatском i na sintagmatskom planu. Da bi se o njoj moglo uopće govoriti, potrebno je odrediti što je sličnost. Budući da u leksikologiji ne postoji suglasnost što je istost, što različitost, a što suprotnost, teško da će se naći općeprihvaćena definicija što je sličnost leksičkih jedinica. No, da bi se zadana tema obradila valjano, potrebno je ponajprije povući granice među tim leksičkim odnosima.

Kad je riječ o izrazu dviju leksičkih jedinica, tada se može govoriti samo o jednakosti, a ne i o istosti. U leksičkom sustavu hrvatskoga jezika na izraznoj su razini dvije leksičke jedinice jednake ako imaju jednak slijed fonema i prozodema, ako su, dakle, istopisnice i istozvučnice, što znači da leksičke jedinice *lûk* i *lûk* nemaju jednake izraze. Izrazna je jednakost leksičkih jedinica jedan od bitnih uvjeta pri utvrđivanju njihova homonimijskoga odnosa (Tafra, 1986). U literaturi je sporno moraju li pritom biti jednaki i svi oblici ili samo osnovni (kanonski) likovi. Ako se govori o jednakosti izraza dviju leksičkih jedinica, tada bi se morali uzeti u obzir i svi oblici. Prema tomu množinski oblici *uši* (od *uho*) i *uši* (od *uš*) nisu homonimi nego su istopisni oblici (homografi). Leksičke jedinice nejednaka fonemskoga i prozodemskoga slijeda imaju različite izraze. Iz toga slijedi da sve leksičke jedinice koje nisu homonimi imaju različite izraze. Dok je istost uvijek ista te se ne može stupnjevati, dotle je različitost različita i može se stupnjevati. Zadržat ćemo se na djelomičnoj podudarnosti izraza leksičkih jedinica, koja može biti slučajna, primjerice kod rimotvornosti, a može biti posljedica srodnosti, međujezičnoga dodira ili tvorbe. Premda ćemo govoriti o različitim tipovima sličnosti, predmet je našega istraživanja sličnost jednoga dijela istokorijenskih leksičkih jedinica.

Kad su posrijedi značenja dviju leksičkih jedinica, teško je naći objektivne kriterije kojima bi se utvrdilo isto, različito, slično, suprotno, podređeno ili nadređeno značenje. Smatramo da dvije leksičke jedinice imaju isto značenje ako imaju isto denotativno značenje, odnosno ako referiraju na isti referent. Razlike koje postoje u konotativnom značenju ili u upotrebi mogu se neutralizirati (Tafra, 1996). Dok je za određivanje istosti značenja moguće utvrditi kriterije (iako se, naravno, o njima uvijek može raspravljati), dotle je teže naći bilo kakvo čvrsto i prihvatljivo uporište za utvrđivanje sličnosti značenja dviju leksičkih jedinica. Unatoč tomu u jezikoslovnoj se literaturi učvrstio naziv *bliskoznačnost* za vrstu sinonimije (Zgusta, 1991; Samardžija, 1995; Hudeček i sur., 2001), a govori se i o *sličnoznačnosti* kao hrvatskom nazivu za sinonimiju (Silić, 1998:174). Navode se razni uvjeti koje leksičke jedinice trebaju zadovoljiti da bi mogle biti bliskoznačne. Tako Zgusta (1991:89)

smatra da su posrijedi bliskoznačnice ako postoji razlika u jednoj od triju sastavnica značenja (designaciji, konotaciji i domeni primjene), a Silić (1998:174), govoreći o riječima istoga i sličnoga značenja, uvodi trodiobu; istoznačnice (dublete) su mu riječi¹ različita izraza i istoga sadržaja, sličnoznačnice ili suznačnice (sinonimi) riječi su različita izraza i sličnoga sadržaja, a inačice (varijante) riječi djelomično različita izraza i istoga sadržaja. Ako se riječi mogu zamijeniti u istom kontekstu, prema Siliću bi one bile dublete (istoznačnice), a ako se mogu zamijeniti u različitim kontekstima (različiti po vremenu, po prostoru, kulturi...), bile bi sinonimi (sličnoznačnice). Uzimajući te kriterije u obzir, riječi *lovrata*, *orada*, *komarča*, *zlatva* i *podlanica* bile bi dublete kad se "ne uvažava različitost konteksta", a "kad se uvažava – sinonimi". S druge strane riječi *spasilac* i *spasitelj* kad ne znače isto nego slično, također su sinonimi (sličnoznačnice). U prvom slučaju imenice imaju isto značenje (riba *Sparus auratus*), samo pripadaju različitim idiomima, a u drugome imenice imaju različita značenja, naravno ne uzimajući u obzir neznanje hrvatskih govornika koji, misleći da je dometak *-telj* "pravi" hrvatski, nerijetko griješe pa se tako mogu vidjeti velike reklame na kojima se tvrdi da je određen šampon "spasitelj vaše kose". Silićeva su stajališta poticajna, ali ostavljaju otvoreno pitanje što je isto, a što slično značenje i gdje su granice između njih s obzirom na to da isti primjeri mogu biti jednom istoznačnice, a drugi put sličnoznačnice. Može se raspravljati i o tome jesu li *lovrata* i *orada* leksičke dublete ili su to *atomska* i *atomna*, tj. riječi tvorbena dubletne koje imaju isto značenje.

U literaturi se još pod bliskoznačnost svrstava sinonimnost samo nekih semema polisernih leksičkih jedinica, zatim širi značenjski opseg jedne leksičke jedinice, ili leksičke jedinice iz standardnoga i nestandardnoga idioma itd.² Pritom se miješaju odnosi hiperonimije i hiponimije sa sinonimijom, leksičkih jedinica iz različitih idioma, a zanemaruje složenost polisernih struktura čiji dijelovi mogu stupati ravnopravno u semantičke odnose kao i cjelina. Primjerice, leksička jedinica *dan* u antonimijskom je odnosu s leksičkom jedinicom *noć* samo jednim svojim značenjem, no taj se antonimijski odnos ne razlikuje od antonimijskoga odnosa jednoznačnih leksičkih jedinica *gore* : *dole*. Jednako se tako mogu promatrati i sinonimi.

I iz toga kratkoga prikaza shvaćanja istosti i sličnosti među leksičkim jedinicama vidi se da se jezikoslovci ne slažu ni kad je riječ o istom značenju (ima neslaganja i kad se utvrđuje suprotno značenje) pa je slijedio zaključak da je onda još teže reći što je blisko, odnosno slično značenje te da je poželjno s obzirom na rastezljivost opsega toga pojma isključiti taj kriterij iz određivanja granica sinonimije (Tafra, 1996). To pak ne znači da se uopće ne može govoriti o sličnoznačnosti (similisemiji). Potrebno je samo odrediti kriterije koje leksičke jedinice moraju zadovoljiti da bi bile slične. Kad je pak riječ o sličnosti na izraznoj razini, sustavnom se može smatrati samo ona koja ima tvorbenu vezu, a svaka je druga samo slučajna sličnost.

Smatramo da leksičke jedinice mogu imati bliska značenja ako imaju djelomično podudarne izraze zbog pripadnosti istoj tvorbena porodici, odnosno

ako imaju isti leksički morfem. Dakle, govoreći o bliskoznačnicama, ograničili smo se na istokorijenske leksičke jedinice, a govoreći o njihovim paradigmatskim semantičkim odnosima, ograničili smo se na leksičke jedinice iz istoga leksičko-gramatičkoga razreda, iz istoga idioma i iz istoga vremena. To su osnovni uvjeti koje leksičke jedinice trebaju ispunjavati prije nego što počnemo utvrđivati vrstu odnosa. Predmet su ovoga rada leksičke jedinice koje zadovoljavaju te osnovne uvjete i koje se djelomično podudaraju na izrazno-sadržajnoj razini. Usput ćemo se ukratko osvrnuti na međujezične leksičke jedinice koje se također djelomice podudaraju na izrazno-sadržajnoj razini, o čemu postoji bogata jezikoslovna literatura.

Sličnost se na izraznoj razini može promatrati:

1. s obzirom na broj jezika: sličnost među leksičkim jedinicama u jednom jeziku ili u dvama ili u više njih
2. s obzirom na porijeklo: aloglotemi i idioglotemi
3. s obzirom na nastanak: srodnice (bliskozvučnice³) i nesrodnice (sličnozvučnice)
4. s obzirom na leksičke odnose: sa značenjskom oprekom i bez značenjske opreke.

Sličnost koja je nastala zbog tvorbene⁴ veze lakše je identificirati. Drugoj je teže odrediti granice jer uvelike ovisi o pojedinačnim asocijacijama i uspostavljanju pseudoetimoloških veza. Zanimljiva je više stilistici ili čak didaktici nego leksikologiji. Tek kad bi pogrešne zamjene sličnopolisnica dovele do inovacija u jeziku, tad bi jezična standardologija imala što o njima reći.

O jednakim se izrazima može govoriti samo kad su posrijedi leksičke jedinice iz jednoga jezika. Premda se dvije leksičke jedinice iz različitih jezika mogu ortografski u potpunosti podudarati, ortoepski one nikad nisu jednake jer uvijek postoji barem minimalna izgovorna razlika, primjerice češki *čárka* 'zarež' i hrvatski *čárka* 'svađa' imaju prvi slog dug, ali hrvatski ima razliku i po tonu, dok češki ima samo razliku po duljini. Upravo takva velika sličnost u izgovoru koju prati značenjska razlika izaziva mnoge smetnje pri učenju stranoga jezika i pri prevođenju.

Uzevši u obzir sve mogućnosti djelomičnoga izraznoga podudaranja dviju leksičkih jedinica unutar jednoga ili dvaju jezika, prepoznajemo nekoliko njegovih tipova. U prvoj su skupini primjeri iz dvaju ili više jezika, s dvije podskupine, u prvoj iz nesrodnih i u drugoj iz srodnih jezika, te u drugoj skupini primjeri iz jednoga jezika, s tim da su u njoj također dvije podskupine, prva koja obuhvaća slučajeve izrazne sličnosti bez paradigmatske značenjske opreke, i druga koja uz izraznu sličnost⁵ uključuje i značenjsku opreku.

- I. Izrazna sličnost među leksičkim jedinicama iz dvaju ili više jezika
 1. iz nesrodnih jezika
 2. iz srodnih jezika
- II. Izrazna sličnost među leksičkim jedinicama u jednom jeziku
 1. bez paradigmatске značenjske opreke
 - 1.1. leksičke jedinice pseudoetimološke sličnosti
 - 1.2. oblik jedne leksičke jedinice i kanonski lik druge
 - 1.3. oblici jedne leksičke jedinice⁶
 - 1.4. leksičke jedinice nastale konverzijom
 - 1.5. leksičke jedinice iz iste tvorbene porodice
 2. uz paradigmatску značenjsku opreku
 - 2.1. istokorijenski sinonimi
 - 2.2. istokorijenski antonimi
 - 2.3. paronimi

MEĐUJEZIČNA SLIČNOST

Među istozvučnicama i sličnozvučnicama u dvama i u više jezika posebnu je istraživačku pozornost izazivala tzv. međujezična homonimija. Popović i Trostinska (1993) smatraju da se ona može ostvariti među nesrodnim jezicima koji nisu u kontaktu, npr. kad dva jezika posude iz jednoga jezika jednu riječ s nejednakim značenjem, zatim među nesrodnim jezicima koji su u kontaktu, npr. slavenske posuđenice u mađarskome, i naravno među srodnim jezicima u kojima su iz istoga etimona semantičkim razvojem nastale dvije leksičke jedinice, koje se često razlikuju ne samo značenjski nego i po mogućnosti vezivanja s drugim leksičkim jedinicama. Značenjske razlike mogu biti različita stupnja, od malih do prilično velikih. Riječ je dakle o pojavi koja je nastala ili zbog genetske povezanosti ili u procesu međujezičnoga posuđivanja, vrlo često iz klasičnih jezika (tzv. internacionalizmi, zapravo latinizmi i grecizmi). Budući da je glavni izvor tog pojavi zajednički etimon, u radovima se o međujezičnoj homonimiji⁷ ne vodi dovoljno računa o značenjskom nedodirivanju tih riječi, nego je u žarištu utvrđivanje ekvivalentnosti izraza. Uvjet su za homonimiju jednaki izrazi, a kako je ovdje riječ o različitim jezicima, samo se uvjetno može govoriti o jednakosti izraza, tj. ako se neke razlike u izrazu neutraliziraju, npr. u usporedbi s hrvatskim različit izgovor ruskih fonema /y/ i /i/, palatiziranih dugih fonema /ž':/, /š':/ te /ž/ i /š/, dinamički naglasak nasuprot tonskomu naglasku itd. Šipka (1999) govori o nizu korespondencija koje postoje između standardnoga poljskoga i srpskoga i navodi njihov oduži popis. Prema njemu srpsko-poljski par *nota* (polj. 'nuta') i *nota* (srp. 'ocjena') primjeri su međujezične homonimije, a srp. *palac* (polj. 'kciuk') i polj. *palec* (srp. 'prst') primjer su međujezične paronimije. Šipka tumači da se u prvom slučaju oba izraza podudaraju ($IL_1/J_1/ \equiv IL_2/J_2/$)⁸, a u drugome samo djelomično ($IL_1/J_1/ \approx IL_2/J_2/$). U uvodu zaključuje da se te dvije pojave, što se tiče i

semantičkih i etimoloških odnosa⁹, razlikuju od istovrsnih pojava unutar jednoga jezika, ali ih pritom semantički ne razgraničuje dovoljno jasno.

Polazimo od stajališta da su posrijedi sličnozvučnice i u Šipkinu prvom slučaju jer nije zadovoljena jednakost i na suprasegmentalnom planu. Zbog slična izgovora, a različita značenja takve su leksičke jedinice problem u međujezičnoj komunikaciji. Zato se često nazivaju "lažni prijatelji", fr. *faux amis* (*les faux amis du traducteur*), rus. *ложные друзья*, eng. *false friends*, njem. *falsche Freunde*, neprave srodnice (Spalatin, 1990), a i *tautonimi*, *heterosemija*, *leksičke zamke* itd. (Tokarz, 1998). Bugarski su jezikoslovci predložili novi naziv – *aproksimati* (lat. *ad* 'k, prema' + *proximus* 'najbliži'), koji upotrebljavaju i poljski jezikoslovci (Karpaczewa, 1987).

Ostavljajući po strani terminološku nesređenost i moguće razvrstavanje primjera prema određenim kriterijima, dovoljno je reći da su posrijedi raznoznačne sličnozvučnice, primjerice:

hrv. <i>puška</i> 'ručno vruće oružje'	rus. <i>пушка</i> 'top'	polj. <i>puszka</i> 'limenka'
hrv. <i>palac</i> 'prvi unutrašnji prst'	rus. <i>палец</i> 'prst'	polj. <i>palec</i> 'prst'
hrv. <i>bistar</i> 'jasan'	rus. <i>быстрый</i> 'brz'	polj. <i>bystry</i> 'brz'
hrv. <i>pozor</i> 'pažnja'	rus. <i>позор</i> 'sramota'	polj. <i>pozór</i> 'izgled'
hrv. <i>hitar</i> 'brz'	rus. <i>хитрый</i> 'lukav'	polj. <i>chytry</i> 'lukav'

U složenom odnosu jezika u dodiru mogući su različiti tipovi leksičke interferencije i na izraznom i na sadržajnom planu pa su i posljedice u komunikaciji različite. Mnoštvo je duhovitih primjera iz međujezične komunikacije zbog zamjena raznoznačnih sličnozvučnica. Već je legendaran primjer kad Hrvat Rusu na pitanje: *Как твоя фамилия?* odgovara: *Хорошо*. No, vratimo se leksičkoj sličnosti unutar jednoga jezika.

SLIČNOZVUČNICE U JEZIKU

Izrazna sličnost među leksičkim jedinicama u jednom jeziku obuhvaća primjere različite razine. U analizama leksičkih odnosa leksičke se jedinice moraju uzeti u svojim osnovnim (kanonskim) likovima. No, činjenica je da postoje primjeri raznoznačnosti i unutar fleksije. Tako se množinski oblici *oka/oči* i *uha/uši* od imenica *oko* i *uho* značenjski razlikuju, ali tu nisu posrijedi dvije leksičke jedinice kao što sugerira Rječnik LZ–ŠK s dvjema natuknicama *oko*¹⁰, nego je posrijedi višeznačnost jedne leksičke jedinice i njezin odraz na množinske oznake kategorije broja.

Leksičke jedinice nastale konverzijom obično imaju jednake izraze, ali mogu biti i slična izraza (Tafra, 1998). One pripadaju dvama leksičko-gramatičkim razredima i ne ulaze u paradigmatске odnose, ali izrazna sličnost može biti uzrokom narušavanja pravopisne norme, npr. hrv. *sljedeći* i *sljedeći, na pamet* i *napamet*, njem. *zu viel* i *zuviel, so lange* i *solange*.

Članovi iste tvorbene porodice imaju slične izraze, no samo leksičke jedinice koje pripadaju istomu leksičko-gramatičkomu razredu stupaju u paradigmatičke semantičke odnose, u ovom slučaju sinonimijske, antonimijske i paronimijske. Sinonimi i antonimi imaju slične izraze ako su istokorijenski, dok paronimi obvezno imaju slične izraze jer su uvijek istokorijenske leksičke jedinice. Ta tri leksička fenomena, nastala povijesnim razvojem leksika, obilježava sličnost izraza, ali sasvim različiti semantički odnosi. Značenja istokorijenskih leksičkih jedinica iz istoga leksičko-gramatičkoga razreda mogu biti ista i različita, a različita mogu biti suprotna i slična. Prevelika zvučna sličnost često prekriva značenjske odnose među leksičkim jedinicama, što je uzrokom njihove pogrešne porabe.

Da bi leksičke jedinice bile sinonimi, antonimi ili paronimi, moraju najprije ispuniti neke uvjete. Moraju pripadati istomu idiomu u sinkronijskom presjeku, dakle u istraživanju leksičkih odnosa u suvremenom standardnom jeziku ne uzimaju se u obzir arhaizmi ni riječi iz dijalekata (nisu sinonimi *iže* i *koji*, *šugaman* i *ručnik*), premda svi autori nemaju te granice, primjerice Samardžija (1998:16) smatra da *mađarac*, *osel* (i *osal*), *tovar*, *kenjac* čine sinonimni niz. Kao što je već prije spomenuto, leksičke jedinice moraju pripadati istomu leksičko-gramatičkomu razredu (istoj vrsti riječi). Razumijeva se da u leksički odnos ne stupaju oblici (zato su isključeni primjeri tipa *oči* i *oka* te *listovi* i *lišće*).

Istokorijenski su sinonimi zapravo tvorbene dublete. Neki ih autori (Šipka, 1998) izdvajaju kao poseban tip leksičkoga odnosa. Budući da su posrijedi dvije leksičke jedinice, a nisu inačice (varijante) jedne leksičke jedinice, kao što su *kad/kada*, *svladati/savladati*, *pravopis/pravòpis*, za nas su one "ravnopravni" članovi leksičkoga sustava. Premda postoje sporenja oko toga ima li uopće sinonima¹¹, upravo su istokorijenski najčvršći dokaz za potvrđan odgovor. Budući da se ovdje bavimo leksičkim jedinicama koje su izrazno djelomično podudarne, a značenjski različite, sinonimi, dakle istoznačnice ne bi nas trebale ni zanimati. No, samo za dio njih tipa *slušatelj* i *slušalac* možemo reći da imaju isto značenje, dok će drugi dio u mnogih izvornih govornika izazivati sumnju, kao uostalom i kod drugih mogućih sinonima, npr. jesu li *srcolik* i *srcast* istoznačnice ili raznoznačnice. Osim toga u jeziku, pogotovo za potrebe terminoloških sustava, često se upravo istokorijenski sinonimi desinonimiziraju¹². Tako je poželjno razlikovati *vršilac* kao gramatički naziv (*vršilac radnje*) i *vršitelj* kao opću riječ (*vršitelj dužnosti ravnatelja*), *jezik primalac* i *davalac* od osoba *primatelj* i *davatelj*. Prema analogiji *atomni* i *atomski*, *dijalektni* i *dijalekatski* smatra se da su i pridjevi *imenički* i *imenični* te *zamjenički* i *zamjenični* sinonimi. U tim je slučajevima riječ o različitim tvorbenim osnovama: *imenik* i *imenica*, *zamjenik* i *zamjenica*. Dok se pridjevi *imenični* i *zamjenični* čuju, doduše rijetko, pridjev *bolnični* uopće se ne rabi.¹³ Stoga je u anketi (o njoj malo dalje) među jezikoslovcima potpuna nepoznanica. Četvero je gimnazijalaca prepoznalo dvije tvorbene osnove: *bolnica* i *bolnik*, ali nije analogijom zaključilo da je *bolnički* < *bolnik* kao *radnički* < *radnik*, a

bolnični < *bolnica* kao *stanični* < *stanica*. Imenica se *bolnik* izgubila iz upotrebe, iako bi popunila značenjsku prazninu: *bolnik* 'onaj koji trpi bol' uz *bolesnik* 'onaj koji je bolestan' (njega ne mora ništa boljeti). Kad se razmatraju odnosi među istokorijenskim leksičkim jedinicama, potrebno je u raščlambi uzeti u obzir i njihove tvorbene osnove da bi se mogla utvrditi vrsta semantičkoga odnosa. Na taj će se način lakše prepoznati jesu li posrijedi samo tvorbene dublete, npr. *semantički* i *semantični*, ili je uz prividnu tvorbenu dubletnost posrijedi i raznoznačnost, npr. *imenički* i *imenični*.

U leksičkom sustavu antonimi jedini dolaze isključivo u paru i najizrazitiji su pokazatelj binarnih leksičkosemantičkih odnosa. Među istokorijenskim antonimima značenjski odnosi mogu biti kontradiktorno koordinirani: $A \neq A$, i vektorski (usmjereni): \overline{AB} , \overline{BA} . Ne ulazeći u problem može li kontradiktornost izražavati i suprotnost (Kovačević, 1993), negaciju uključujemo u antonimiju. Budući da je tvorba negacijom u hrvatskome vrlo plodna, to je i velik broj antonima prve skupine. Pritom treba biti oprezan jer svaki par s jednim negiranim članom ne mora biti u antonimijskom odnosu, što pokazuje A. Menac (1993) analizom pridjevnih antonima. Tako su antonimi *jednak* : *različiti*, a *nejednak* je srednji član, *zdrav* : *nezdrav* su antonimi kad označuju svojstvo predmeta (npr. hrana), dok su, kad je riječ o svojstvu živih bića, antonimi *zdrav* : *bolestan*. Međutim, u jezičnoj se komunikaciji neće nikad zbog izrazne sličnosti zamijeniti antonimi *pravedan* : *nepravedan*, *rad* : *nerad*, *živo* : *neživo* itd. Premda suprotna značenja, antonimi imaju dosta zajedničkih semantičkih obilježja jer se razlikuju uglavnom u jednom obilježju po kojemu i jesu suprotni. Upravo je velika značenjska podudarnost razlogom što se ponekad usmjereni antonimni parnjaci zamjenjuju. Tako mnogi hrvatski govornici ne razlikuju par *unajmiti* : *iznajmiti* ili *opteretiti* : *oteretiti*. Međutim, to su rjeđi slučajevi, jer se redovito pravilno upotrebljavaju *ući* : *izići*, *donijeti* : *odnijeti*, *otvoriti* : *zatvoriti*, *izvoz* : *uvoz* i sl. Kolebanja, pa i zamjena može nastati pri upotrebi posuđenica, npr. *import* : *eksport*, *implozija* : *eksplozija* i sl.

Sinonimija i antonimija su dosta istraživane, pa nije potrebno posebice o njima raspravljati. Mogućnost njihove zamjene zbog sličnosti postoji kod istokorijenskih sinonima i antonima, ali je ona vrlo rijetka. Zamjenljivost je zbog sličnozvučnosti veoma česta kod paronima jer su oni slični i po značenju. O paronimiji se počelo pisati dosta kasno, često samo usput, s različitim tumačenjem, a u hrvatskom se jezikoslovlju uopće nije ni pisalo o njoj. Paronimija je od svih leksičkih odnosa najčešći izvor odstupanja od jezične norme, a zamjena paronimnih parnjaka ili upotreba jednoga¹⁴ bez obzira na ograničenja njegove leksičke spojivosti stvara besmislene poruke ili prenosi sasvim drugo značenje. Korice nove knjige krase naslov *Genetičko podrijetlo Hrvata*¹⁵. Prema njemu su Hrvati kloniran narod jer su nastali zahvaljujući genetičarima. Zbog neznanja prenesena je sasvim pogrešna poruka. Naime, u knjizi se iznose navodni genetički dokazi o porijeklu Hrvata pa ovaj primjer zorno pokazuje da se pri izboru leksičkih jedinica mora voditi računa i o njihovoj kolokaciji jer su u ovom slučaju mogući *genetički* dokazi, ali ne i *genetičko*

porijeklo. Takve se vrste leksičkih pogrešaka javljaju svakodnevno u svim oblicima komunikacije.

Što se sve u literaturi misli pod paronimijom¹⁶, dovoljno su ilustrativni fr. parnjaci *amour* ('ljubav') i *amer* ('gorčina; žuč'), koji su samo grafijski i fonetski slični, *amoral* i *immoral* ('nemoralan'), koji su sinonimi, te *humain* ('human') i *humanitaire* ('humanitaran'), koji su paronimi. Bez obzira na opseg pojma paronimi su uvijek problem kulture govora (Thomas, 1984), teški slučajevi (rus. *трудные слова*), odnosno nedoumice (engl. *confusibles*) pri učenju jezika. U teoriji se književnosti najčešće pod paronimima razumijevaju bliskozvučnice bez etimološke veze kojih je upotreba stilski izrazito obilježena (Severskaja, 1990), odnosno najčešće se paronimija izjednačuje s paronomazijom.

Hrvatski bi nazivi za paronimiju i paronime mogli biti *bliskoznačnost* i *bliskoznačnice*¹⁷. Ovdje je riječ o bliskosti i na izraznoj i na sadržajnoj razini, s tim da je izrazna bliskost u prvom planu¹⁸ i da zbog nje nastaju zamjene parnjaka. Mogućnost zamjenjivanja u istom kontekstu potječe od njihove bliskoznačnosti koja je uvjetovana pripadnošću istoj tvorbenoj porodici, istoj vrsti riječi i istom semantičkom razredu. Kako je već rečeno, u hrvatskom se jezikoslovlju bliskoznačnost smatra vrstom sinonimije. Iako se ne slažemo s tim mišljenjima, ostali smo pri internacionalizmima da ne bismo povećavali zabunu u već ionako nesređenom pojmovlju i nazivlju. Paronimi imaju sva obilježja kao i istokorijenski sinonimi, samo se u jednome razlikuju, u značenju. Imaju različita značenja, djelomice podudarna, dok sinonimi imaju isto. Paronimi su, dakle, leksičke jedinice iz istoga leksičko-gramatičkoga i semantičkoga razreda, istoga korijena, istih gramatičkih kategorija i različita značenja. Zbog izrazne sličnosti i zbog toga što su iz istoga semantičkoga razreda oni sadrže jak potencijal zamjenjivosti u istim kontekstima. Njihova je zamjena moguća, ali se smatra pogreškom.

Da bi bilo jasnije o čemu je riječ, navodimo nekoliko paronimnih parova u nekim jezicima, npr. hrv. *drvni* // *drveni*, *susjedni* // *susjedski*, *nesnosan* // *nesnošljiv*, *ostvarenost* // *ostvarljivost*; slov. *opravičiti* // *upravičiti*; rus. *хозяйский* // *хозяйственный*, *обсудить* // *осудить*; njem. *Landmann* // *Landsmann*, *bäuerisch* // *bäuerlich*; tal. *recidiva* // *recidività*; engl. *genic* // *genetic*, *informational* // *informative*; fr. *explicable* // *explicatif*.

Kao i kod drugih leksičkih odnosa, tako i u paronimiji postoje tipični i netipični primjeri, odnosno oni koji zadovaljavaju sve postavljene kriterije, koji su prototipni, i oni koji po nečemu nisu prototipni. Premda se u literaturi govori o podjeli sinonima i homonima na potpune i nepotpune, polazimo od stajališta da leksičke jedinice ili jesu ili nisu sinonimi odnosno homonimi. I u ovom slučaju smatramo da leksičke jedinice koje ispunjavaju navedene uvjete jesu paronimi. Posebno se trebaju istražiti rubni, neprototipni primjeri, kao što su parnjaci *terminologijski* // *terminološki*, koji imaju sva obilježja paronima, ali u praksi funkcionira uglavnom samo jedan (*terminološki*) koji je preuzeo značenje obaju, ili *adresant* // *adresat*, čija su paralelna značenja prešla u kontrarna pa se

preklapaju s antonimima (Višnjakova, 1981:54). Iz dosadašnjega je jasno da za nas ne postoje kvaziparonimi, leksičke jedinice različita korijena, slučajno fonetski slične (*adaptirati* i *adoptirati*), iako u raznim podjelama i one nalaze svoje mjesto među paronimima.

Svrha ovih istraživanja osim teorijskoga značenja ima i didaktičko. Naime, u učenju jezika, svoga ili tuđega, važnu ulogu ima razlikovanje izrazno sličnih, a značenjski različitih leksičkih jedinica. Izrazna sličnost može izazvati kolebanja u izboru jednoga člana ili pogrešnu upotrebu. Zahvaljujući jezičnoj kompetenciji, govornici obično neće zbog izrazne sličnosti zamjenjivati leksičke jedinice tipa *afekt* i *efekt* jer su značenjski te leksičke jedinice udaljene. Međutim, zbog neznanja, pogotovo ako su posrijedi posuđenice i tuđice, u slabije obrazovanih ljudi, ali i u obrazovanih, ako nisu sigurni u značenje svake leksičke jedinice, događaju se i takve zamjene.

Provedena anketa među jezikoslovcima i gimnazijalcima (jedan četvrti razred u V. gimnaziji u Zagrebu¹⁹) pokazuje prilično nerazumijevanje istosti i različitosti značenja leksičkih parova slična izraza i previše pogrešaka u njihovoj porabi. Anketa nije imala cilj da se dobiju statistički podaci, nego se htjelo vidjeti kako hrvatski govornici upotrebljavaju paronimne parnjake i osjećaju li značenjske razlike između leksičkih jedinica kao što su *čitak* // *čitljiv*²⁰. Rezultati ne iznenađuju jer, nažalost, rječnici svojom obradom često ne razgraničavaju značenja paronimnih parnjaka, niti navode dovoljno primjera upotrebe da se vidi njihov kolokacijski opseg, što dobro ilustriraju ovi primjeri:

Rječnik LZ–ŠK:

građevinski *prid.* 1. koji se odnosi na građevinarstvo: ~ *stručnjak* 2. → građevni, → graditeljski: ~ *radovi*, *knjiga*

građevni *prid.* koji se odnosi na građevinu: ~ materijal, stolarija, čelik, konstrukcija

Anić:

građevinski *prid.* koji pripada, koji se odnosi na građenje, koji se bavi građenjem: ~ *djelatnost*, *industrija*, *radnik*, *inženjer*, *strojevi*

građevni *prid.* koji se odnosi na gradnju, koji služi za gradnju: ~ *drvo*, *strojevi*.

Budući da su posrijedi odnosni pridjevi, definicija sadrži zapravo njihovo tvorbeno značenje, koje je u leksikografskoj praksi najlakše odrediti. Uporabnik bi tih rječnika očekivao u tom slučaju jednoznačne definicije. Međutim, prema prvom je rječniku *građevinski* < *građevinarstvo*, *građevni* < *građevina*, a prema drugomu *građevinski* < *građenje*, *građevni* < *gradnja*. Da zbrka bude veća, Babić (1986:373) tvrdi da su *građevni* i *građevinski* tvoreni od imenica *građevina*, što znači da su istoznačnice. Ako jezični priručnici daju tako raznolika tumačenja, nije čudno što se ni iz ankete ne može otkriti pravilnost u raspodjeli tih pridjeva u imeničnim sintagmama.

U anketi su ponuđeni istokorijenski pridjevi koje je trebalo pridružiti imenicama. Iz odgovora se ne može utvrditi pravilnost njihove raspodjele u imeničnim skupinama. Gimnazijalci nisu, među ostalim, razlikovali značenja glagolskih parnjaka *pocrveniti // pocrvenjeti*, ali začuđuje da je bilo i jezikoslovaca, pa i kroatista, kojima je nepoznato da se ti glagoli razlikuju po prijelaznosti.

Od jezikoslovaca se svakako ne bi očekivale dopune ove vrste: *genetički + bolest, fond, genetski + fond*, ili izostanak raspodjele pridjeva *endemski, endemički, endemični, endemijski* uz imenice *bolest, biljka, gušavost, sorta, sifilis, područje, žarište*, zatim *rodovni, rodovski, rodni* uz imenice *list, vrste, veze, kraj, podjela, godina, pojam, stablo, tradicija, društvo, kuća, grana*. Zadovaljavajuće odgovore ne nude ni rječnici. Tako Rječnik LZ–ŠK nema pridjev *genetski*, a pod *genetički* navodi sintagmu *genetička izolacija* i u definiciji govori o promjeni genetičkih svojstava zbog mutacije gena. Očito da je riječ o nasljednim, genetskim svojstvima i genetskoj izolaciji. Usporedimo li dva suvremena hrvatska rječnika za druge skupine pridjeva, vidjet ćemo opet da nisu usuglašeni i da je premalo sintagmi iz kojih bi se mogla nazrijeti pravilna upotreba tih pridjeva.

Rječnik LZ–ŠK:

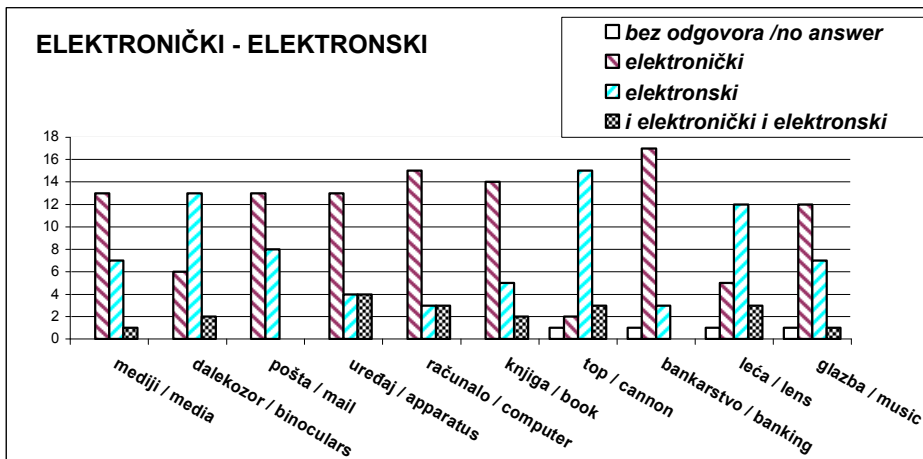
rodni *prid* koji se odnosi na rođenje: ~ *kraj, list, zrak*
rodovski *prid* koji se odnosi na rod: ~ *zajednica*²¹
endemični *prid* mjesni: ~ *a biljka, životinja*
endemijski *prid* koji se odnosi na endemiju: ~ *sifilis*
endemski *prid* koji se odnosi na endem

Anić:

rodni *prid* **1.** koji se odnosi na rođenje: ~ *kraj*, **2.** koji se odnosi na rod(u): ~ *pojam*²²
rodovski *prid* koji pripada, koji se odnosi na rod²³
endemičan *prid* vezan za određeno mjesto; *endemski, endemijski* (o bolestima)
endemski *prid* koji je endem, koji ima svojstva endema: ~ *a malarija*
(endemijski nema)

Za razliku od pridjeva *građevni* i *građevinski* koji su motivirani dvjema imeničnim osnovama, pridjevi *rodni*²⁴ i *rodovski* su motivirani istom imenicom (*rod*). Riječ je o dubletnoj tvorbi koja je iskorištena za rasterećenje višeznačnosti koju bi imao pridjev *rodni*. Ni jedan rječnik nema pridjev *rodovni* koji se odnosi na rod u značenju više jedinice u sistematici pojmova u nekim područjima, npr. *književne rodovne podjele*. Sva tri pridjeva imaju isto tvorbeno značenje 'koji se odnosi na rod', pa su po tome istoznačni. Semantičkim procesom – desinonimizacijom – oni više nisu istoznačni jer se svaki odnosi na *rod* samo u određenim značenjima, a ne na ukupnost višeznačne strukture. Rezultat su toga procesa dva paronimna para: *rodni // rodovski, rodovski // rodovni*.

Anketa je pokazala da velike tvorbene mogućnosti hrvatskoga jezika zbunjuju i jezikoslovce i da se ne snalaze u raspodjeli pridjeva *endemski*, *endemični*, *endemički* i *endemijski* u imeničnim skupinama. U anketi su uzeti samo odnosni pridjevi, iako postoji i opisni pridjev *endemičan* 'vezan uz određeno područje, odomaćen', od kojega se tvori imenica *endemičnost*. Pridjev *endemski* tvoren je hrvatskim dometkom *-ski* od imenice *endem* kao što je *morfemski* od *morfem* i *problemski* od *problem*. Odatle mu i značenje 'koji se odnosi na endeme': *endemsko područje*. Pridjevi *endemički* i *endemični* tvorbene su dublete, i to je obično razlog traženju da se jednoj dade normativna prednost. Nastali su prema latinskom pridjevu *endemicus* sa značenjem 'koji se odnosi na endemizam i endeme'. Ako su pridjevi na *-ski* i na *-ni* istoznačni, kao što je u ovom slučaju, normativci obično daju prednost pridjevu na *-ni* (to je razlog zašto su se na televiziji umjesto *humorističkih* pojavile *humoristične emisije*). U skladu s tim, ali i s našom tradicijom, prednost ima *endemični*, koji se podudara s određenim likom opisnoga pridjeva *endemičan*, ali koji ima odnosno značenje: 'koji se odnosi na endemizam'. Može se reći da je Velebit biljno *endemsko* područje i da je zabranjeno brati zaštićene *endemične* biljke. Pridjev *endemijski* tvoren je od imenice *endemija* i upotrebljava se obično u medicinskom jeziku, kao što se upotrebljavaju *epidemijski*, *pandemijski* i sl. Na osnovi odgovora u anketi zaključuje se da kao paronimni parnjaci dolaze *endemski* // *endemični*, *endemski* // *endemijski*, *endemični* // *endemijski*. Budući da su navedeni pridjevi tvorbena prozirni, njihovo značenje ne bi trebalo biti problem, iako pripadaju stručnom leksiku. Danas se dosta stručnoga leksika tako često upotrebljava da postaje dijelom općega. Tu se može ubrojiti i pridjev *elektronički*.

Slika 1.
Figure 1.

Raspodjela pridjeva *elektronički* i *elektronski* prema anketi
Distribution of the adjectives *elektronički* i *elektronski* based on the questionnaire

	mediji media	dalekozor binoculars	pošta mail	uređaj apparatus	računalo computer	knjiga book	top cannon	bankarstvo banking	leća lens	glazba music
bez odgovora no answer							1	1	1	1
elektronički	13	6	13	13	15	14	2	17	5	12
elektronski	7	13	8	4	3	5	15	3	12	7
i elektronički i elektronski	1	2		4	3	2	3		3	1

Rezultati se odnose na odgovore jezikoslovaca. Iz njih se tek naslućuje možebitna pravilnost upotrebe tih pridjeva. Premda je ovdje tvorba potpuno prozirna, začuđuje što u tolikom broju i jezikoslovci govore *elektronska pošta*.

Zamjene paronimnih parnjaka imaju nejednaku težinu. Pridjevi *elektronički* i *elektronski* svakodnevno se s normativnoga stajališta pogrešno upotrebljavaju, što potvrđuju i rezultati ankete. Zbog njihove zamjene nema nespornosti u komunikaciji, ali bi mogao nastati ako *kardinalnu* pogrešku proglasimo *kardinalskom*. Posljedice mogu biti drastične jer novinara sudac može osuditi na zatvor ili ga osloboditi ovisno o tome *prenosi* li ili *pronosi* li lažne informacije²⁵. Potpuno će kriva poruka biti prenesena ako se zamijene parnjaci *gadan* i *gadljiv*, *iskoristivost* i *iskorištenost*, *par* i *parnjak*, *uzorni* i *uzoriti* itd.

Česta pojava zamjenjivanja paronimnih parnjaka događa se zbog više razloga, od kojih ćemo navesti one najčešće:

- prevelika zvučna i značenjska sličnost, npr. *bodljiv* i *bodljivak*, *osnova* i *osnovica*, *stalaktit* i *stalagmit*
- nepoznavanje tvorbene osnove ili nedovođenje u vezu izvedenice i osnovne riječi, npr. *imenički* < *imenik* i *imenični* < *imenica*
- nepoznavanje značenja pojedinih sufikasa koje bi olakšalo određivanje značenja izvedenice i kad se riječ prvi put čuje, npr. kod odnosnih pridjeva, kod velikoga broja opisnih pridjeva²⁶ itd.
- nepoznavanje valentnosti, npr. *pobijeliti sinu stolariju uljenom bojom*, ali *pobijeljeti od snijega*
- morfemska neprozirnost, odnosno neraspoznavanje različitih morfema, npr. *o-* i *od-*: *oštetiti* i *odštetiti*, *oprašiti* i *otprašiti*²⁷
- nepoznavanje značenja posuđenica, npr. *efektno* i *efektivno*²⁸
- nepoznavanje konteksta²⁹
- neprimjenjivanje analogije da se manje poznato riješi pomoću poznatoga, npr. ako je *brodograđevni* (strojarsko-brodograđevni fakultet!) od *brodogradnja*, što je jezikoslovcima poznato upravo po imenu fakulteta, onda je i *građevni* od *gradnja*
- nedovoljna značenjska razgraničenost, odnosno mogućnost upotrebe obaju parnjaka u nekim kontekstima, npr. *brojni* i *brojevni*, *rukica* i *ručica*, *davalac* i *davatelj*

- interferencija materinskoga i drugoga jezika, npr. jedna riječ u materinskom, a paronimni par u drugome: hrv. *broj*, a slov. *število* i *števnik*, engl. *cardinal*, a hrv. *kardinalni* i *kardinalski* (tako će engl. *cardinal number* u hrv. biti *kardinalni broj*, *cardinal red* ima ekvivalent *kardinalsko crveno*, a *cardinal's robe* u hrv. je *kardinalski plašt* ili *kardinalov plašt*, ako je riječ o određenom kardinalu)
- nepoznavanje leksičke spojivosti pojedinih riječi, npr. razgraničena upotreba s obzirom na kategoriju živosti: *komunikativno dijete*, ali *komunikacijsko sredstvo*, *susjedski odnosi*, ali *susjedni stan*
- nepoznavanje značenja posuđenica, posebice stručnoga leksika, npr. *koagulat* i *koagulant*, *eksponat* i *eksponent*
- jezična ekonomija, npr. upotrebljava se kraći parnjak, što je razlog pretežnoj upotrebi pridjeva *elektronski*
- kombinacija više razloga, npr. nepoznavanje značenja posuđenica i njihove leksičke spojivosti, kao što je razgraničenje s obzirom na kategoriju živosti: *abonent* i *abonman*.

Narušavanje leksičke norme upotrebom jedne leksičke jedinice umjesto druge veoma je često u hrvatskom jeziku. U većini se slučajeva zamjenjuju upravo paronimni parnjaci, iako su moguće i druge zamjene zbog neznanja ili zbog različitih asocijativnih veza (*flora* i *fauna*). Pravilna upotreba riječi ovisi o stupnju kulture govora. Usvajanje značenjskoga razgraničenja istokorijenskih bliskozvučnica svakako će pridonijeti njezinu izgrađivanju. Da bi se znalo pravilno upotrijebiti paronimne parnjake, potrebno je osim poznavanja značenjskih razlika među njima i poznavanje njihove tvorbe, njihove valentnosti i leksičke spojivosti. Ima paronimnih parnjaka koje govornici neće nikad zamijeniti ili ih neće zamijeniti u nekim sintagmama. Tako će uvijek reći *na stranu*, *sjeverna strana*, *s desne strane*, *zaraditi sa strane* nasuprot *stranica trokuta*, *okrenuti/ispisati novu stranicu*, ali će nerijetko pogriješiti i reći: *na petoj strani knjige*.

Svladavanju značenjskih razlika paronimnih parnjaka pridonose pojedinačni savjeti u stručnim publikacijama i javnim glasilima, ali je prijeko potreban rječnik paronima³⁰, u kojem će osim definicija koje će pokazati njihovu raznoznačnost, biti objašnjena i njihova tvorba, navedene sintagmatske sveze pravilne upotrebe, razgraničenje prema antonimima i sinonimima, ali i komentari najčešćih pogrešaka. Izradu toga rječnika trebala bi pratiti izrada rječnikâ "lažnih prijatelja" u odnosu na slavenske jezike. Time bi se popunile velike praznine u hrvatskoj leksikografiji i dobili važni priručnici i za izvorne i za neizvorne govornike. Na dobitku bi bila i leksikologija jer su takvi rječnici po tipologiji lingvistički pa im nužno prethodi znanstvena raščlamba leksičkih odnosa.

REFERENCIJE

- Anić, V.** (1998). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Babić, S.** (1986). *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Nacrt za gramatiku. Zagreb: HAZU i Globus.
- Čemerikić, J., i sur.** (1988). *Paronymes russo/serbo-croates ("amis" et "faux-amis")*. Aix-en-Provence: Université de Provence.
- Hudeček, L., i sur.** (2001). *Hrvatski jezik IV*, Udžbenik za IV. razred gimnazije. Zagreb: Profil.
- Karpaczewa, M.** (1987). Aproksymaty – wyrazy różnych języków o podobnej formie a odmiennym znaczeniu (na przykładzie języka polskiego i bułgarskiego). *Rocznik Slawistyczny XLV*, 1, 45–50.
- Kovačević, M.** (1993). Od antonimije do gradacije posredstvom negacije. *Rječnik i društvo*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa o leksikografiji i leksikologiji održanog 1989. (ur. R. Filipović i sur.). Zagreb: HAZU.
- Menac, A.** (1993). Iz problematike pridjevskih antonima. *Rječnik i društvo*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa o leksikografiji i leksikologiji održanog 1989. (ur. R. Filipović i sur.). Zagreb: HAZU.
- Popović, M., Trostinska, R. I.** (1993). O međujezičnoj homonimiji hrvatskosrpsko-ruskoj i hrvatskosrpsko-ukrajinskoj. *Rječnik i društvo*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa o leksikografiji i leksikologiji održanog 1989. (ur. R. Filipović i sur.). Zagreb: HAZU.
- Rječnik LZ–ŠK: *Rječnik hrvatskoga jezika* (ur. J. Šonje). Zagreb, 2000: Leksikografski zavod i Školska knjiga.
- Samardžija, M.** (1998). *Hrvatski jezik 4*, Udžbenik za 4. razred gimnazije. Zagreb: Školska knjiga.
- Severskaja** (1990). Северская О. И., К описанию семантики паронимической аттракции. *Вопросы языкознания*, 3, 32–39.
- Silić, J.** (1998). Leksik i norma. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 32, 169–175.
- Spalatin, K.** (1990). *Peterojezični rječnik europeizama*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Šipka, D.** (1998). *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.
- Šipka, D.** (1999). *Rečnik srpsko-poljskih međujezičkih homonima i paronima / Słownik serbsko-polskich homonimów i paronimów* (ur. D. Šipka). Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
- Tafra, B.** (1986). Razgraničenje homonimije i polisemije (leksikološki i leksikografski problem). *Filologija*, 14, 381–393.
- Tafra, B.** (1988). Razgraničavanje opisnih i odnosnih pridjeva (leksikološki i leksikografski problem). *Rasprave Zavoda za jezik IFF*, 14, 185–197.
- Tafra, B.** (1996). Blisko značni odnosi u leksiku. *Filologija*, 26, 73–84.
- Tafra, B.** (1998). Konverzija kao gramatički i leksikografski problem. *Filologija*, 30–31, 349–361.

- Thomas, A. V.** (1984). Dictionnaire des difficultés de la langue française. Paris: Larousse.
- Tokarz, E.** (1998). Pułapki leksikalne: Słownik aproksymatów polsko-chorwackich. Katowice: "Śląsk" sp. z o.o.
- Višnjakova** (1981): Вишнякова О. В., Паронимия как языковое явление. *Вопросы языкознания* 2, 54–62.
- Zgusta, L.** (1991). *Priručnik leksikografije* (izvornik *Manual of Lexicography*, 1971), preveo D. Šipka. Sarajevo: Svjetlost.

BILJEŠKE

- ¹ Silić smatra da jezik sustav ne poznaje sinonime.
- ² O suprotnim gledištima vidi Tafra 1996.
- ³ Kad je riječ o srodnosti, trebalo bi govoriti o bliskosti, a u ostalim slučajevima o sličnosti, ali se u ovom radu to razgraničenje nije moglo dosljedno provesti.
- ⁴ U graničnim će se slučajevima morati pozvati u pomoć i etimologija.
- ⁵ Kad govorimo o izrazu, mislimo na fonološku, a ne na grafijsku sliku. Pod izraznom sličnošću razumijeva se sličnozvučnost. Usputno se može reći da su u hrvatskom jeziku sličnozvučnice uvijek i sličnopolisnice.
- ⁶ Načelno ova točka i prethodna ovdje ne ulaze, ali su stavljene zbog slučajeva kao što je *oka/oči*. O tome poslije.
- ⁷ Ostavljamo po strani sam naziv *međujezična homonimija*.
- ⁸ I = izraz, L = leksem, J = jezik
- ⁹ Homonimija u jeziku nastaje pretežno iz različitih etimona, a vrlo rijetko depolisemizacijom, odnosno raspadom višeznačnice na dvije leksičke jedinice (Tafra 1986). U međujezičnoj homonimiji, kako ju tumače jezikoslovci, obično je riječ upravo o depolisemizaciji.
- ¹⁰ Množinski oblik *uha* i ne spominje.
- ¹¹ U svim tim sporenjima ponekad se zaboravlja na dihotomiju *langue – parole*. Drukčije se sinonimi "ponašaju" u leksičkom sustavu, a drukčije u kontekstu.
- ¹² O desinonimizaciji više u drugom radu.
- ¹³ Rabi ga prof. Bulcsú László, koji uglavnom nema izuzetaka od sustava.
- ¹⁴ Primjerice, pridjev *genetički* paronimičan je i bez svoga parnjaka *genetski*.
- ¹⁵ Autor Ivan Jurić izdao ju je u vlastitoj nakladi u Zagrebu 2003. U predgovoru se miješa "genetičko podrijetlo" i "genetsko podrijetlo".
- ¹⁶ Naslovi rječnika također pokazuju da pojam *paronimija* nije jednoznačno definiran (usp. Čemerikić i sur. 1988).
- ¹⁷ Usp. bilješku 3.
- ¹⁸ Na izraznom planu najbolje odgovara naziv *suzvučnice*.
- ¹⁹ Zahvaljujem njihovoj profesoric Vesni Muhoberac što mi je ustupila dio svoga sata za anketu.
- ²⁰ Upravo je taj par unio potpunu pomutnju jer većina nije znala jesu li to istoznačnice ili raznoznačnice. Uz taj "teži" primjer bilo je i onih "lakših": *mesni, mesnat + slanina*,

proizvod, kojim su se potvrdile svakodnevne pogreške: *mesnati proizvodi*, *papirnat*
maramice, *kožnate torbe*.

- ²¹ Nema ograničenja pa se zaključuje da se taj pridjev odnosi na svih osam značenja imenice *rod*.
- ²² Ta dva pojma *pojam* i *rodni* < *roda* ne mogu se zaista dovesti ni u kakvu vezu.
- ²³ Ograničeno samo na povijesno značenje.
- ²⁴ Ovdje treba razlikovati opisni pridjev *rodan* koji je tvoren od glagolske osnove.
- ²⁵ Rasprava o prijedlogu Zakona o medijima vodila se na početku ljeta 2003. i upravo je ta odredba bila uzrokom žestokih reakcija jer se nije shvatilo da nije riječ o *prenošenju* informacija.
- ²⁶ Ako se zna da sufiks *-ast* označuje sličnost, a *-at* obilnost, tad će se znati da je *krošnjast* 'sličan krošnji, poput krošnje', a *krošnjat* 'jako razgranat, velike krošnje'.
- ²⁷ U seriji *Zvonili ste, milorde*, 16. 1. 2003, na 2. programu HTV-a moglo se u prijevodu pročitati: *Otprašiti* knjige! Naravno, djevojka je trebala *oprašiti* knjige.
- ²⁸ 19. 7. 2003. na 1. programu Hrvatskoga radija novinarka je, prenoseći otvaranje pulskoga filmskoga festivala (koji se nakaradno službeno zove Pula film festival), rekla: "Vrlo efektivan prizor na ekranu."
- ²⁹ Da bi se znalo je li *šumarski* ili *šumski radnik*, mora se znati je li riječ o poslovima koje taj radnik radi u šumi ili općenito u šumarstvu, odnosno je li bitno mjesto gdje on radi (kao što su *cesta* > *cestovni* i *pruga* > *pružni /radnik/*) ili je bitna gospodarska grana u kojoj radi (kao što su *brodarstvo* > *brodarski* i *ribarstvo* > *ribarski /radnik/*).
- ³⁰ Skupljanje građe za nj i proučavanje paronimije započela sam 2002, premda sam usputno o paronimima pisala i prije (Tafra 1988).
-

Branka Tafra

Institute of Croatian Language and Linguistics, Zagreb
Croatia

LEXICAL ERRORS WHICH OCCUR BECAUSE OF SIMILARITY

SUMMARY

Among the lexemes of a single language or among lexical systems of related languages it is possible to establish the relations of identicalness, equality, and similarity on the level of form, on the level of meaning, or on both of them. The paper addresses the similarity of lexemes on the level of expression (i.e. spelling and pronunciation), which often causes problems in translation and foreign language learning. In linguistic literature paronyms appear to be the least investigated category of lexemes from this group. The author defines them and establishes the criteria based on which they can be clearly distinguished both from synonyms and antonyms derived from the same root, as well as homonyms. Examples of their mistaken usage are presented.

Key words: *lexicology, lexical relations, similisemy, synonymy, antonymy, paronymy, Croatian*
